גליון 3
ה'תשע"ט

פרשת
תולדות

גליון שו"ת

יגדיל תורה

סימנים ח' - ט"ז

שאלות שנשאלנו והשבנו בס"ד
ממה שחננו ה' בחמלתו יתברך
אורן נזרית
החונה בעיר האבות באר שבע תובב"א

תוכן העניינים

סימן ח ..... ג

מי שמתפלל עם הציבור מחדר אחר יוצא ידי חובת תפילה בציבור, אבל אינו מצטרף להשלים להם מנין, אלא אם כן הציבור רואה אותו ממקומו והוא באותו מבנה.

סימן ט ..... ו

מותר להתקלח לפני תפילה אף עם סבון, אם על ידי כן יועיל לו לכוון יותר בתפילתו, גם כשהגיע זמן התפילה, אך אם לאו אסור.

סימן י ..... ז

מי שעשה ניתוח במיתרי הקול אם יוכל להשמיע לאוזניו הברכות והתפילות יעשה כן, ואין צורך שישמעו אחרים. ובשעת הדחק שאינו יכול לעשות כן, לכל הפחות יחתוך בשפתיו. ובמקום אונס גמור שאינו יכול לחתוך בשפתיו על כל פנים יהרהר את הברכות והתפילות.

סימן יא ..... ט

מי שצריך לאכול או לשתות אחר תפילת שחרית של שבת לפני מוסף, לכתחילה ראוי שיעשה קידוש, ובמקום צורך יש להקל.

סימן יב ..... י

מותר לקבל שכר עבור שיעור שמוסר בשבת.

סימן יג ..... יב

מותר גם לספרדים לאכול פת או מיני מאפה שנאפו ע"י גוי בתנור שהודלק ע"י הישראל.

סימן יד ..... יג

אכילת מוצרים העשויים מחלב נוכרי אסורה מן הדין, אמנם מוצרים המכילים אבקת חלב נוכרי מותרים באכילה מעיקר הדין, והמחמיר שלא לאוכלם תע"ב.

סימן טו ..... טז

אוכלים שהיו בסמוך למיטה או מעליה מותרים באכילה, ואם היו מתחת למיטה יש המתירים לאוכלם ויש מחמירים.

סימן טז ..... יט

אין איסור לשון הרע בדבר מסירת פרטים למעסיק אודות עובד המועסק תחתיו שאינו מבצע את מלאכתו נאמנה.

מפתחות ..... כא

גליון שו"ת

יגדיל תורה

מפי

הרב אורן נזרית שליט"א

ניתן להקדיש פרשיות
לברכה והצלחה
ולעילוי נשמת וכיו"ב
פרטים בטל:
0506491414
0509013000

גרפיקה ועימוד:
א.י.ש. אשדוד
052-7627127

למעוניינים ניתן לקבל גיליון זה וכן את הגליונות:

שיחות חיזוק; אשיחה בחוקיך; אשיחה בחוקיך בהלכה; מהמחבר במייל: toraoren@gmail.com

כמו כן ניתן להשיג ספרי המחבר סדרות הספרים: שיחות חיזוק (ה' כרכים); אשיחה בחוקיך (ה' כרכים);

קול חתן; קול שמחה; ומארז דיסקים 'שיעורי יגדיל תורה' בטל: 0509013000 , 0506491414

סימן ח'

(שו"ע אורח חיים סימן נ"ה סי"ג וסימן צ' סעיף ט')

שאלה

נשאלתי אדם שמתפלל עם הציבור מחדר אחר האם יוצא ידי חובת תפילה בציבור.

תשובה:

מי שמתפלל עם הציבור מחדר אחר יוצא ידי חובת תפילה בציבור, אבל אינו מצטרף להשלים להם מנין כגון שהם תשעה, אלא אם כן הציבור רואה אותו ממקומו והוא באותו מבנה, כגון בעזרת נשים של בית הכנסת.

הנה חז"ל הפליגו במעלת תפילה בציבור וכמו שאמרו בגמ' (ברכות ח.) "מנין שאין הקב"ה מואס בתפילתן של רבים שנאמר "הן אל כביר ולא ימאס" וכתיב "פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי" אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם. עוד אמרו (שם ו.) עשרה שמתפללין שכינה עמהם ותפילתם נשמעת תמיד (ר"ה יח.).

אמנם מצאנו הלכה חשובה בענין תפילה בציבור שהתבארה בגמ' והובאה להלכה בראשונים ונפסקה להלכה בטור ובשו"ע, אך נשמטה מחיבוריהם של שלשת עמודי הוראה הרי"ף הרא"ש והרמב"ם. דהנה כתב הטור (סימן צ') "ואפילו אם היה אנוס שאינו יכול ללכת לבית הכנסת טוב לו לכוון השעה שהציבור מתפללין בה, דכתיב "ואני תפלתי לך ה' עת רצון" ודרשינן אימתי הוא עת רצון בשעה שהציבור מתפללין". ומקורו מדברי הגמ' בברכות (ז.) א"ל ר' יצחק לר' נחמן מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי, אמר ליה לא יכילנא (תש כוחי רש"י) אמר ליה ליכנפי מר עשרה וליצלי, אמר ליה טריחא לי מילתא ולימא מר לשליחא דציבורא בעידנא דמצלי ציבורא ליתי ולודיעא למר, אמר ליה מאי כוליה האי, אמר ליה דאמר ר' נחמן משום רבי שמעון בר יוחי מאי דכתיב "ואני תפלתי לך ה' עת רצון" - אימתי עת רצון - בשעה שהצבור מתפללין. מבואר שגם כשאי אפשר להתפלל עם הציבור יש לכוון לכל הפחות הזמן שהציבור מתפללין שהוא עת רצון, וכן פסקו כמה ראשונים סמ"ג (עשין ס' יט') מרדכי (ס' יג') ועוד, וכן גם פסק השו"ע או"ח (ס' צ' ס"ט).

והנה באחד שמתפלל בחדר אחר יוצא ידי חובת תפילה בציבור, וגם יש לו מעלת מתפלל בבית הכנסת (כמו שפסק השו"ע (שם) אע"פ שמתפלל יחידי יתפלל בביהכנ"ס), ומעלת תפילה בעשרה ששומע קדיש וקדושה, דהמתפלל בביתו אע"פ שהוא בשעה שהציבור מתפללין, מ"מ מפסיד המעלות האלה, וכן אין בקשתו מתקבלת לגמרי כמ"ש בילקו"י (תפילה א' שם), וז"ל "מי שנאנס ואינו יכול להתפלל עם הציבור יתפלל בשעה שהציבור מתפללין וכו' , והמתפלל בשעה שהציבור מתפללין תפילתו מתקבלת ברצון למעלה ויקבל עליה שכרו כמו שמקבל שכר על מצוות ה', אבל אין ממלאין את בקשתו שהתפלל עליה לגמרי". ע"ש בהערה (אות ב') שדייק זאת מהתוס' בע"ז (יד:) ד"ה "לא קא מדחי" . וע"ע בצל"ח ברכות (ח.) ד"ה "ר' אחא" מש"כ בזה.

אלא שיש לדון האם גם בחדר אחר שמתפלל ואינו רואה את הציבור, האם נחשב לו כמתפלל עם הציבור ועולה תפילתו לגמרי, וכבר כתב הר"ן ר"ה (ז. בדפי הרי"ף ד"ה "והקשו") וז"ל "דאליבא דריב"ל (עיין להלן) אם עומד בחוץ

ועונה עם הציבור הרי הוא כעומד בתוך עשרה שבפנים" ע"כ. ובשו"ת הרדב"ז (ח"ב ס' תר"נ) הביא דברי האורחות חיים בשם רב האי גאון דהעומד בחלון אינו מצטרף, אלא א"כ מראה להם פניו, וכתב על זה "ולא הצריך הגאון להראות להם פניו אלא להצטרף להם לעשרה, אבל לעניין להתחשב כמתפלל עם הציבור בבית הכנסת אפילו שלא יראה להם פנים אלא שיעמוד בחלון או יכניס ראשו בחלון סגי, והרי הוא נחשב עם הציבור ע"ש. ובמקום אחר כתב הרדב"ז (ח"ו ס' ב' אלפים וקל"ט) "שמי שבית מדרשו סמוך לביהכנ"ס ובו חלון גדול הפונה לבית הכנסת ומתפלל בבית מדרשו שפיר חשיבא תפילתו תפילה בציבור", ושם לא הזכיר כלל שיכניס ראשו בחלון. והביא תשובה זו להלכה החיד"א בברכי יוסף (ס' צ' ס"ק ו'), וכן פסק בשו"ת תעלומות לב ח"א (חאו"ח ס' ו') ע"ש. ועיין משנ"ב (ס' נ"ה ס"ק נ"ח) שהביא את דברי החיי אדם (כלל ל' דין א') שכתב כשיש בית ולפנים הימנו חדר, והחדר ההוא אינו פרוץ במילואו, המתפלל שם כאילו מתפלל יחידי". והביא שם את הרדב"ז הנזכר דשפיר חשיב כמתפלל אם הציבור, ודווקא אם אין לחדר פתח אחר לבית הגדול , ובספר הלכה ברורה (שם ס"ק לד') כתב דמדברי הרדב"ז משמע דאפילו אם יש פתח אחר נמי חשיב כמתפלל עם הציבור, וכ"כ הרב מלכי בקודש (עמ' קיב'), וע"ש שהאריך בזה.

ולכן אם נמצא בחדר הסמוך לבית הכנסת אע"פ שאין שם עשרה ומתפלל עם הציבור בביהכנ"ס נחשב לו כמתפלל עם הציבור לגמרי כיוון שרואה את הציבור, כ"ש אם מתפלל מעזרת נשים, דמהחיי אדם משמע דאם החדר פרוץ במלאו לבית הכנסת מודה דעולה לו בציבור, ויש מקילים אפילו אם אינו רואה את הציבור מהמקום שעומד, עיין ביאור הלכה (שם). ואיכא כמה וכמה מעשה רב מכמה גדולי וצדיקי הדורות שהיו מתפללים בחדר נפרד מהציבור בבית הכנסת ולא היו רואים המתפללים.

ולגבי להצטרף למנין ולתפילה בציבור מעזרת נשים, או משאר החדרים הסמוכים לביהכ"נ. הנה מכיוון שרבו הפרטים בהלכה זאת נעתיק את לשון השו"ע או"ח (ס' נ"ה סי"ג) "צריך שיהו כל העשרה במקום אחד ושליח ציבור עמהם, והעומד בתוך הפתח מן האגף ולחוץ וכו' כלחוץ". ומקור הדברים הם בגמ' בפסחים (פה:) וברמב"ם (פ"ח מהלכות תפילה הלכה ז'), ושם בפסחים אמרו לעניין קרבן פסח דבעינן חדר אחד, ואמר רב יהודה אמר רב וכן לעניין תפילה, ופליגא אדר' יהושע בן לוי, דאמר ריב"ל אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים ע"ש, ויש מהראשונים שכתבו דריב"ל מיירי בלצאת ידי חובה תפילה בציבור ולעניין קדיש או קדושה, אבל להצטרף למנין י' איהו נמי מודה דבעינן בחדר אחד. וכ"כ התוס' (שם ד"ה "וכן") ובאור זרוע ח"א (הלכ' קריאת שמע ס' ה') וכן פסק השו"ע. נמצא דצריך דכל העשרה יהיו בחדר אחד עם השליח ציבור. ואפילו בלא רואים זה את זה מצטרפים, כ"כ הפרי חדש (ס"ק יג') והפרי מגדים (אשל אברהם ס"ק יב') והמשנ"ב (ס"ק מח'), ואפילו אם אין הבית מקורה וכגון בחצר ומרפסת, כיוון שהוא מגודר ומתוחם, לאפוקי מאותם אלה המתפללים בגינה או ברחוב ובכל מקום פתוח דאינם מצטרפים למנין, אלא א"כ רואים זה את זה ושומעים את הש"צ, וכמ"ש בשו"ת משנה שכיר (ח"א ס' יב') ובשו"ת מנח"י (ח"ב ס' מד') ועוד. ויש להיזהר שלא יהא גדר מפריד ביניהם או רשות אחרת, ואפילו לא שביל הילוך לבני אדם, כ"כ בשו"ת שרגא המאיר (ח"ג סימן ס').

אבל אם חלקם בחדר זה וחלקם בחדר אחר, אפילו הפתח ביניהם פתוח אינם מצטרפים למנין י' כמו שנתבאר, ואפילו היו רואים אלו את אלו אינם מצטרפים, כ"כ האור

זרוע (הלכ' קריאת שמע ס' ה') וכן פסק בשו"ת הרשב"ש (ס' לז'), ובאחרונים שו"ת משכנות יעקב (ס' עה') ובשו"ת חקרי לב (חאו"ח ס' כח'-כט') והמאמר מרדכי (ס"ק יד'). ועיין במשנ"ב (ס"ק מח') שהביא מחלוקת בזה ולא הכריע, ובביאור הלכה (בד"ה "ולחוץ") נראה שסובר להקל בזה מעיקר הדין.

והוא הדין בעזרת נשים שיש שם פחות מעשרה, ורוצים להצטרף לאלו שנמצאים בבית הכנסת למנין אינם מצטרפים, כיוון דהוי בחדר אחר וז"ל השו"ע (שם סעיף י"ח) "אם קצת העשרה בבית הכנסת וקצתם בעזרה אינם מצטרפים". ואפילו היו תשעה בביהכנ"ס ואחד בעזרת נשים אינו מצטרף, כן כתבו הלבוש (סעיף י"ח) והמשנ"ב (ס"ק נ"ד).

והנה בכמה מקומות יש עזרת נשים שנמצאות למעלה בבית הכנסת כמין עליה, ומחיצה נמוכה סוגרת אותה, ורואים משם את בית הכנסת, האם משם מצטרפים למנין, דנראה ללמוד מדברי השו"ע דמצטרפין. דכתב (סעיף י"ד) "מי שעומד מאחורי בית הכנסת וביניהם חלון אפילו גבוה כמה קומות אפילו אינו רחב ארבעה, ומראה להם פניו משם מצטרף עמהם לעשרה" ע"כ. ומאי גרע עזרת נשים הנ"ל מהאי ואם כן שפיר מצטרפין. אלא שכבר האריך בהלכה ברורה (שם סעיף מ"א וס"ק ל"ג) להוכיח דכוונת השו"ע "מראה פניו" היינו שמכניס ראשו מבעד לחלון לתוך בית הכנסת, אבל בלאו הכי לא מצטרפין, עיי"ש באריכות. [ובמשנ"ב (ס"ק נב') כתב להקל וסיים ואעפ"כ יותר טוב אם בנקל הוא , לירד לביהכנ"ס. וע"ע בס' פסקי תשובות (סימן נה' ס"ק כג') ודו"ק].

ולעניין מה שיש בכמה בתי כנסיות עזרת נשים בתוך בית הכנסת ומחיצה מפרדת בין העזרת נשים לבהכנ"ס, כתב במשנ"ב (ס"ק מט') "כשיש ט' במקום אחד ואחד אחר הוילון שפורסין לצניעות מצטרפין, ודווקא אם פירסו לצניעות בעלמא, אבל אי איכא תפילין או ס"ת ופירסו כי היכי דליהוי מחיצה לשמש מיטתו, הוי נמי מחיצה לצירוף י' ולא מצטרפי (פר"ח), ופמ"ג מצדד בכל גוונא מצטרפי" ע"כ. ועיין בכף החיים (ס"ק סט') שהביא בשם האחרונים שהסכימו לדברי הפרי חדש. ומ"מ במחיצה שיש בעזרת נשים כיוון דהוי לצניעות בעלמא יש להקל, ויש לסמוך נמי על הפרי מגדים דהקל בכל עניין. ויש שכתבו (אפיקי מגינים ביאורים ס"ק ז') דדוקא במחיצה ארעית כוילון וכד', אבל במחיצה ממש של עץ ואבן או גבס וכד' יש להחמיר דהוי כהפסק ואפילו הוי לזמן קצר ולא לתמידות וצריך י' במקום אחד ע"ש. אולם לענ"ד במקום שרואים זה את זה יש להקל. דהנה המהריק"ש (הגהות ערך לחם) פסק דאם יש ט' בבית ואחד בסוכה מצטרפין הובא במשנ"ב (שם) וכן מצדד הפרי מגדים (א"א סס"ק יב'), והתם נמי הוי מחיצה גמורה, ויש לצרף נמי גם את השיטות שברואים אלו את אלו מצטרפין [ראבי"ה ח"א (ברכות ס' קלד') וכ"כ בשו"ת הרשב"א ח"א (ס' צו') וכ"נ דעת המג"א (ס"ק יג' וס"ק יד') ועוד אחרונים.] וכן יש לצרף את שיטת רש"י (פסחים פה: ד"ה אינה מפסקת) דס"ל דלרבי יהושע בן לוי אף למניין מצטרף, ולכן יש להקל במקום הצורך.

סימן ט'

(שו"ע אורח חיים סימן פ"ט ס"ז)

שאלה

נשאלתי האם מותר להתקלח לפני תפילה.

תשובה:

מותר להתקלח לפני תפילה אף עם סבון, אם על ידי כן יועיל לו לכוון יותר בתפילתו, גם כשהגיע זמן התפילה, אך אם לאו אסור.

בדין רחיצה לפני תפילה נראה שיש ב' דינים. א) חכמים אסרו להכנס למרחץ שמא יתעלף וכמו שפסק הרמב"ם (פ"ו מהל' תפילה ה"ה) "כיון שהגיע זמן מנחה גדולה לא יכנס למרחץ אפילו להזיע וכו' שמא יתעלף", ובהלכה ז' כתב: "ומותר להסתפר ולהכנס למרחץ סמוך לשחרית, מפני שלא גזרו אלא סמוך למנחה" וכוונתו כאן הוא שמותר סמוך לזמן שחרית בלבד, כלומר לפני עלות השחר אבל לאחריו פשוט שאסור. [וראה במשנ"ב ובבה"ל (סי' ע' ס"ה) שדן בגדר 'סמוך לשחרית', ובשיטת הראב"ד שפוסק להפסיק בהגיע עלות השחר אף שהתחיל בחצי שעה הסמוך לעלות השחר, לפי שנקרא התחיל באיסור, וחולק בזה על הרמב"ם שס"ל שאין צריך להפסיק בהתחיל בחצי שעה שקודם עלות השחר, רק באכילה צריך להפסיק בהגיע עלות השחר בכל גונא], ובימינו לא שייך דין זה משום שאין חשש סכנה במרחצאות שלנו, וכמו שכתב באור לציון (ח"ב עמוד קמ"ד), וכן כתב בפסקי תשובות (סי' פ"ט סעיף כ"ד) דאין בכלל האיסור אלא רחיצה של זמנם שהיתה לוקחת זמן, והיה חשש שמא יחלש אבל של זמננו לא, ובצירוף דעת הכלבו שמתיר מרחץ בשחרית אף לאחר עלות השחר.

ב) דאסור לאדם לעשות חפציו קודם התפילה, כמבואר בברכות (יד:) ועל זה אמרינן דאם יתפלל יותר טוב, מותר שאז לא הוי צרכיו אלא צרכי שמים.

ובשו"ע או"ח (סימן פ"ט ס"ז) כתב מרן "מותר להסתפר ולהכנס למרחץ סמוך לשחרית, שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי", וכתב במשנ"ב (שם ס"ק לו) בשם האליה רבה (שם ס"ק יב) דזהו דוקא לפני עלות השחר, אבל אחרי עלות השחר גם זה אסור. ושיטת הכלבו (ח:) להתיר אף בהגיע זמן תפילה. ובכף החיים כתב (שם אות נ"ג) שמי שמחמיר על עצמו לא להתרחץ לפני התפילה, גם קודם שהגיע זמן תפילה תבוא עליו ברכה. אמנם כבר כתבו בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' א') ובשו"ת אז נדברו (ח"ו סי' מ"ג) ובשו"ת חיי הלוי (ח"ב סי' א') ובשו"ת ויען דוד (ח"א סי' כ"א) ובשו"ת רבבות אפרים ח"א (סוף סי' סו) שמי שמתרחץ לצורך התפילה מפני שכך יוכל לכוון יותר מותר, דאז הוי כצרכי שמים, ולא הוי בכלל עשיית צרכיו. וכן כתב בילקו"י (שארית יוסף כרך ב' עמוד ער"ב).

וכן פסקו באור לציון (שם) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' א') וכן בפסקי תשובות (סי' פ"ט סעיף כ"ד). וראה בהליכות שלמה (פ"ב אות ח') שכתב שאין ראוי להתקלח עם סבון שאף שהרחיצה קודם התפילה היא צרכי שמים מ"מ בסבון י"ל דהוי צרכי עצמו, אמנם מדברי שאר האחרונים לא נראה להחמיר בסבון כשמועיל לו לתפילה, וכן נראה דעת מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל וראה בילקוט יוסף (סימן פט ס"ק ל).

סימן י'

(שו"ע אורח חיים קפה, ב רו, ג)

שאלה

נשאלתי מאישה יראת שמים שעתידה לעבור ניתוח במיתרי הקול, והוֹרוּהָ הרופאים שלא להשמיע קולה במשך כשבועיים, ונפשה באה לשאול כיצד עליה לנהוג בעניין התפילות והברכות?

תשובה:

אם תוכל להשמיע לאוזניה הברכות והתפילות תעשה כן, ואין צורך שישמעו אחרים. ובשעת הדחק שאינה יכולה לעשות כן, לכל הפחות תחתוך בשפתיה. ובמקום אונם גמור שאינה יכולה לחתוך בשפתיה על כל פנים תהרהר את הברכות והתפילות, וכשתוכל לכל הפחות לחתוך בשפתיה, תחתוך בשפתיה ברוך שם כבוד מלכותו, ותתקן מכאן ולהבא מה שתוכל, כגון שתברך ברכה אחרונה אם לא עבר זמן עיכול, וכן תתפלל בדרך הנ"ל את התפילה שצריכה להתפלל כעת ותשלומין לתפילה הסמוכה.

איתא בברכות (טו:) - "אמר רבי יהודה משום רבי אלעזר בן עזריה: הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו, שנאמר: שמע ישראל. אמר לו רבי מאיר, הרי הוא אומר: אשר אנכי מצוך היום על לבבך - אחר כונת הלב הן הן הדברים וגו' אמר רב יוסף: מחלוקת בקריאת שמע, אבל בשאר מצוות - דברי הכל לא יצא, דכתיב: הסכת ושמע ישראל. מיתיבי: לא יברך אדם ברכת המזון בלבו, ואם בירך - יצא! אלא אי אתמר, הכי אתמר: אמר רב יוסף: מחלוקת בקריאת שמע, דכתיב: שמע ישראל, אבל בשאר מצוות - דברי הכל יצא", ע"כ.

וכן פסק הרמב"ם (הל' ברכות פ"א ה"ז) - "כל הברכות כולן צריך שישמיע לאזנו מה שהוא אומר, ואם לא השמיע לאזנו יצא, בין שהוציא בשפתיו בין שבירך בלבו", ופירש בהגהות מיימוניות (שם) דאם לא השמיע לאזנו יצא - מחלוקת בק"ש, אבל בשאר מצוות - דברי הכל דיצא כדאיתא בגמרא לעיל.

וכתב מרן השו"ע (או"ח סי' רו ס"ג, וכן בסי' קפה ס"ב) דצריך המברך שישמיע לאוזניו לכתחילה, ואם לא עשה כן יצא ידי חובה בדיעבד ובלבד שיוציא בשפתיו. ומשמע מדבריו דאם רק הרהר הברכה בליבו לא יצא, וכן כתב המגן אברהם (קפה ס"ק א) דאם רק הרהר בליבו לא יצא, וכדאיתא בברכות (כ:) דפליגי רבינא ורב חסדא אי הרהור כדבור דמי, ופסק ר"ח כרב חסדא דהרהור לאו כדבור דמי, ואעפ"כ כתב דאם עשה כן מחמת חולי או אונס יצא ידי חובה כמו בעל קרי, וביאר דבריו המחצית השקל (שם) כדתנן בברכות (כ:) כי קודם שנתבטלה תקנת עזרא הסופר היה אסור בעל קרי בתפילה ובדברי תורה. ע"כ תיקנו שעל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו, וטעמא דמילתא נתבאר בגמרא (שם כא.) דלאחריו הוא דאורייתא ולפניו לא הוי אלא דרבנן ולכן לא התירו לברכה. ונתבאר שם בתלמידי רבינו יונה (יב, א ד"ה ועל) דהא דמברך לאחריו ר"ל ע"י הרהור, אבל להוציא בשפתיו ודאי דאסור. וא"כ תקשי לך דהא אמרינן הרהור לאו כדיבור דמי, ומה הועילה תקנת חכמים שיהרהר ברכת המזון בליבו. ותירץ דעל כרחך אע"ג דהרהור לאו כדיבור דמי מכל מקום, במקום אונס שאינו יכול להוציא בפיו י"ח. והביא ראיה ברורה מדברי הב"י (סב ד"ה וצריך) שכתב דאם מחמת אונס או חולי קרא ק"ש בליבו יצא וכדאמרינן לעיל.

וכן כתב במשנה ברורה (רו ס"ק יג) דאם לא הוציא בשפתיו ורק הרהר בליבו לא יצא, ובסימן קפ"ה (ס"ב ד"ה בשפתיו) כתב דאם הרהר

מחמת חולי או אונס ובירך ברהמ"ז בליבו יצא ידי חובה, ובסימן ס"ב (סק"ז ד"ה יצא) סייג דבריו שנית וכתב - "דהאי יצא לא לגמרי קאמר, דהא קי"ל הרהור לאו כדיבור דמי, אלא ר"ל דעכ"פ בשעה שאינו יכול לברך יהרהר בלבו והקב"ה יקבע לו שכר עבור זה, אבל בעצם אינו יוצא, וע"כ כשנסתלק האונס אם עדיין לא נתעכל המזון יברך ברכת המזון וגו'", ע"ש.

וכן כתב בכף החיים (או"ח קפה אותיות ד-ה) דלכתחילה בשאר מצוות לא יצא ידי חובה ובמקום חולי או אונס יצא ידי חובה.

ובשו"ת יביע אומר (ח"ד סי' ג אות יח) דן באורך בנידון דידן והביא דברי הב"י (ס"ס סב) דאיתא בארחות חיים לפי הירושלמי דאם מחמת חולי או אונס קרא ק"ש בלבו יצא, וכדחזינן לעיל בשו"ע. עוד הביא דברי הב"י (סי' פה) בעניין המתחייב בברכה שאינו יכול לברכה מחמת שהיו ידיו מטונפות או שעמד במקום הטינוף דחשיב אונס, שיהרהר הברכה בליבו, וכתב דאף על גב דאינו יוצא י"ח ממש, מכל מקום ה' הטוב ישלם שכרו על המחשבה, וכדאיתא לעיל בדברי המשנה ברורה. והביא ראיה מהנאמר במדרש תהלים (שוח"ט מזמור ה) על הפסוק - "אֲמָרַי הַאֲזִינָה ה' בִּינָה הֲגִיגִי", דאמר דוד - 'רבש"ע בשעה שאני יכול לדבר 'אמרי האזינה', ובשעה שאיני יכול לדבר 'בינה הגיגי' דהיינו הבן המחשבה שבלבי, וע"ש עוד באריכות.

וכן כתב מו"ר מרן הראש"ל הגאון יצחק יוסף שליט"א בספרו ילקוט יוסף (סי' רו סי"א) כי בכל הברכות לכתחלה צריך המברך שישמיע הברכה לאזניו, ואם לא עשה כן, כל זמן שרק חתך בשפתיו יצא ידי חובה.

ומכל הנ"ל עולה, דאם תוכל להשמיע הברכות לאוזניה תעשה כן, כמבואר בשו"ע (סי' רו ס"ג) דצריך המברך שישמיע לאוזניו לכתחילה. ואם לא יכולה לעשות כן, לכל הפחות תחתוך בשפתיה כדאמר שם דיצא בדיעבד ובלבד שהוציא בשפתיו, וכן תעשה בעניין התפילה. ומכל מקום אשכחן לעיל דבמקום אונס גמור כבנדון דידן לא גזרו, דאם אינה יכולה לחתוך בשפתיה - אף בהרהור יוצאת י"ח, אמנם כשיבטל האונס צריכה על כל פנים לשוב ולחתוך בשפתיה.

סימן יא'

(שו"ע אורח חיים רפו ס"ג)

שאלה

נשאלתי האם מותר לאכול מאכל או לשתות משקה בין שחרית למוסף בשבת והאם צריך קידוש?

תשובה:

לכתחילה ראוי לעשות קידוש אבל אם אין באפשרותו לעשות קידוש או במקום צורך יש להקל.

אמרינן בגמ' ברכות (כח:) אמר רב הונה אסור לו לאדם שיטעם כלום (אפי' ע"י קידוש) קודם תפילת המוספין, ומסיקה הגמ' – "דלית הלכתא כרב הונא" וכן פסק הרמב"ם (פ"ו מהל' תפילה ה"ד) וז"ל: אסור לאדם לטעום כלום קודם תפילת שחרית אבל טועם הוא קודם מוסף וקודם מנחה וכתב הכסף משנה שם, שדעתו של הרמב"ם הוא שמותר דווקא טעימה, אבל סעודה ואפילו ארעי אסור (וכתב שם "ונ"ל דאכילת פירות כביצה הוי טעימה, אבל יותר מכביצה או כזית מפת הוי אכילת ארעי ואסור." אך בשו"ע (סי' רפ"ו ס"ג) לכאורה פסק שונה – שהתיר פירות אפילו הרבה ופת עד כביצה, ומשמע דסעודת קבע הוא דאסור וכן כתב בילקו"י (הל' שבת סי' רפ"ו) והטעם הוא בפשטות שלפני מוסף חיישינן שמא ימשך בסעודתו ולא יתפלל, ובטעימה בלבד לא גזרו (רק בגדר טעימה ובסעודת עראי נחלקו ועיין לקמן).

ובעיקר איסור טעימה לפני קידושא רבא נחלקו הראשונים דמרן בשו"ע (סימן רפ"ט) פסק כדעת הרמב"ם דאסור לטעום קודם קידוש היום כמו בקידוש הלילה, אך דעת הראב"ד (פרק כ"ט מהל' שבת) דביום מותר לאכול לפני קידוש דדוקא בקידוש הלילה אסור דהוא מדינא, וכמו שכתב הר"ן בפסחים (קו.) דקראוהו קידושא רבא משום שאינו עיקר כקידוש הלילה, וקראוהו כך בלשון סגי נהור, וזאת מכיון שאין לו לימוד מפורש בקרא, דלענין קידוש בלילה אמרינן בגמרא שם 'זכרהו על היין בכניסתו' אך על קידוש ביום לא מצינו מקור מקרא אלא מדברי סופרים. וכן כתב המאירי פסחים (קו.) כדעת הראב"ד, וכתב במג"א (סי' רפ"ט ס"ק ד') דיש לסמוך על דעת הראב"ד בשעת הדחק.

ומצינו עוד מחלוקת לענין האם יש בכלל חובת קידוש לפני מוסף, דיש אחרונים ובניהם החיד"א בברכי יוסף (סי' רפ"ו סק"ז) דסוברים שאם רוצה לאכול לפני מוסף חייב בקידוש, אך בעטרת זקנים (סי' פ"ט) ובעוד אחרונים, משמע דסוברים דאין כלל חובת קידוש לפני מוסף אלא אחריה.

היוצא מהנ"ל, דיש כמה פנים להתיר לאכול לפני מוסף ולפני קידוש גם לפי שיטת הראב"ד שסובר שמותר לאכול לפני קידוש ביום, ואף אם נאמר דאסור כדעת הרמב"ם אולי הלכה כהפוסקים שחיוב קידוש הוא אחרי מוסף כדברי העטרת זקנים לעיל, ובצירוף שקידושא רבא הוא מדרבנן, אך בשו"ע פסק דאסור לאכול לפני קידוש כמבואר בסימן רע"א ס"ד ובעולת שבת (ס' רפו סק"ג), לכן אין לסמוך ע"ז אלא לאדם חלש או שאין לו אפשרות לקדש, וכן כתב במשנ"ב (סי' רפ"ו סק"ט) בשם האליה רבה דאם חלש ליבו ואין לו יין לקדש עליו רשאי לאכול פירות או מיני תרגימא קודם מוסף אך בלאו הכי אין להקל. וכן פסק ביבי"א (ח"ה סי' כ"ב ס"ק ד) ובילקו"י (בהל' שבת סי' רפ"ט ה"ז).

סימן יב'

(שו"ע אורח חיים סימן ש"ו ס"ה)

שאלה

נשאלתי מפי מגיד שיעור בהלכות שבת בקהילתו, האם יוכל לקבל שכר עבור שיעורים אלו מאחד ממשתתפי השיעור שנפטר לו אביו ורוצה שהשיעור יוקדש לעילוי נשמתו, והאם אין בדבר איסור שכר שבת?

תשובה:

אין בדבר איסור שכר שבת, ורשאי לקבל שכר עבור השיעור שמוסר בשבת.

ראשית יש לדעת, דאיסור שכר שבת אינו אלא מדרבנן, ואסרוהו משום גזרת מקח וממכר כדאיתא בכתובות (סד.) ברש"י ד"ה כשכר שבת - "כמו שמשתכר בשבת, גזרה משום מקח וממכר ושכירות", וכן כתב בלבוש (או"ח שו ס"ה) בהגה - "דהא שכירות שבת אינו אסור אלא מדרבנן" ע"כ.

באופן כללי איסור זה נחלק לשניים:

א. כאשר מדובר על שכר ורווח אשר מקורו בעבודה שהיא גופא אסורה בשבת בתכלית לישראל, אלא שנעשית ע"י גוי, כדוגמת בעל מפעל או עסק הנהנה מרווחי עסקיו הפועלים בשבת ע"י עובד שאינו ישראל.

ב. כאשר מדובר על שכר או רווח שמקורו מעבודה הנעשית ע"י הישראל בשבת, אלא שמלאכה זו כשלעצמה מותרת בשבת ויו"ט, אך הישראל מקבל שכר בעבורה.

הנה בנ"ד העברת השיעור בשבת היא מן הדברים המותרים בשבת כנ"ל, ומעלתה גדולה לאין ערוך בוודאי, אלא שכיוון שהשיעור מתקיים אך ורק בשבתות ולא בשאר ימות השבוע, ובאופן זה וודאי שלא ניתן לומר שהשכר ניתן בהבלעה, דאי הווה הכי ישנם צדדים מהותיים להקל, דהיינו שמעביר השיעור מקבל שכרו בעבור שיעורי ימות החול ושב"ק, ולא בעבור שיעורי שב"ק בלבד. וכן באותו עניין העלה הרב יהודה אבידע (סיני, כרך כח עמ' נז) צד נוסף להסתפק, ומביא כי בק"ק באיזמיר נהגו מימי קדם, דמי שיש לו יאהרצייט בליל שבת קודש מזמין קצת ת"ח שיבואו לעת ערב ואחר ערבית וילמדו אדרות או משניות וכיוצא לעילוי נר"ן של אותו הנפטר נ"ע, ובעל הבית המזמינם נותן להם שכרם, או תכף (בער"ש), או בתוך שבוע הבא, והקשה שם, דא"כ תמוה הדבר שלכאורה מחזי כשכר שבת, דאף שאינו קוצץ סכום דמים ידוע עם הת"ח, מכל מקום ידוע לכל שביאתם בשכר ודאי, וא"כ יש לברר האם ניתן לקבל שכר בעבור שיעור כדוגמת זה.

כתב הבית יוסף (או"ח שו) - "וכתב המרדכי בסוף פרק אף על פי (כתובות סי' קפט) שפסק ה"ר ברוך יש לי חשש על החזנים שמשכירים אותם להתפלל בשבת, וה"ר שמואל אומר דאין איסור דהא נותנים שכר לקיים המצות להתפלל עכ"ל, ואיני מבין דברי ה"ר שמואל דסוף סוף שכר שבת הם נוטלים, ואפשר דהכי קאמר שדבר זה אינו אסור אלא מדרבנן, ובמקום מצוה לא העמידו דבריהם וגו'", והביא סברתו כף החיים סופר (או"ח שו סע' ל"ז) דכתב - "ולפי זה כל שהוא משום מצוה שרי, כגון שכר הדרשנים ולומדי תהלים במקום שנוטלים שכר וכיוצא בזה". והגאון מברזאן אף מצא היתר לדבר בירושלמי (סוכה פ"ה ה"א) כדאיתא שם - "רבי לוי ויהודה בר נחמן הוון נסבן תרתין סילעון מיעול מצמתא קהלא קומי רבי יוחנן". ופירש קורבן העדה - "היו מקבלין שני סלעים בכל שבת לדרוש לקהל קודם שיבוא רבי יוחנן לבית המדרש", ובפני משה

פירש "להכניס ולאסוף קהלות הרבים לפני ר' יוחנן והוא נתן רשות לאיזה שירצה לדרוש להם בשבת, ואלו היו נוטלין שני סלעים בשכרן לאסוף האנשים", וכתב הגאון - "הרי דלצורך מצוה שרי" ע"כ.

וכן בעניין הלימוד בשבת, כתב הרב יהושע שלמה ארדיט בספרו חנא וחסדא (כתובות סז ע"ג) - "מנהג מזה שנים רבות, מזמן הרבנים הגדולים - רבנים דעירנו מה"ר רפאל יצחק מאייו בעל ספרי שורשי הים, ומה"ר יוסף חזן בעל ספרי חקרי לב, דבכל הק"ק מעירנו יע"א היה להם להתלמידי חכמים שבאותו ק"ק קביעות (שעה) שבת אחד ללמוד. יש מהם ללמוד הש"ס על הסדר, ויש מהם שהיו לומדים משניות על הסדר עם פירוש הרע"מ ותויו"ט וכו' והיו נותנין להתלמידי חכמים מכיס הק"ק סך לכל אחד ואחד מהן".

ומצינו לר' חיים שלמה פיראנדיס דיאש בפירושו סוכת דוד על הרמב"ם (הל' שבת פ"ו, דין כה) אשר סייג הדברים הנ"ל בהביאו המחלוקת הנ"ל בבית יוסף (בין רבינו ברוך לבין ר' שמואל), וכתב דהיא פלוגתא דרבוותא גם בשאר הראשונים וגדולי האחרונים. וכיוון שלמעשה אין הכרעה בנ"ד, כתב - "דבנדון דידן יכולים לתקן הדבר, דאלו התלמידי חכמים שילמדו גם כן פעם בחודש, ובזה אמרינן דמה שלוקחים שכר הוא בשביל אותה הקריאה של חודש והוי אליבא דכולי עלמא", דהיינו שבכדי להפקיע הדבר מאיסור שכר שבת לגמרי יש לקיים שיעור נוסף בימות החול ובכך יחשב מתן השכר למובלע. אך לעומתו התיר הרב חנא וחסדא (סח ע"ד) וללא כל תנאי וטעמו בידו, דתלמוד תורה היא מצוה גדולה ובמקום מצוה לא העמידו את דבריהם, וכנ"ל.

וכן מובא ברמ"א (שו"ע או"ח שו סי"ו) - "דבמקום שנוהגין ליתן לקורא בתורה מי שבירך, ונודר לצדקה או לחזן, דאסור בשבת לפסוק כמה יתן. והמנהג להקל, דהא מותר לפסוק צדקה" ובסומכו ע"ד הרמ"א הנ"ל, כתב החנא וחסדא - "מטעם דהוה פסיקה של צדקה, דאפילו אם לא יתנו להם הבעה"ב שכר אין שם תובע. והגם דסתמא כודאי דיקיים מצות נתינה, מ"מ מותר, דומיא שידור ליתן לחזן סך מה דמותר כו', ה"נ י"ל דהאי מנהגא דהוחזק משנים קדמוניות, מותר מהאי טעמא דהוי דבר של צדקה, דסתם ת"ח עניים הם". מכל מקום ציין הרב (חנא וחסדא עמ' סז) דיש להתנהג כפי שהוא שמע, "שכן היה מנהגו של ת"ח וחסיד בעירנו יע"א, דבהכ"ג - ביאהרצייט - היה הולך בע"ש מבעוד יום ומתחיל ללמוד ומהלימוד שבלילה תכף קודם תפילת ערבית כדי שיתחשב בהבלעה. והגם דלע"ד אינו תיקון גמור, דיש לדון אי משום דלא התנה עמו הבעה"ב, ואי משום דהזמן גרמא בליל שבת, מ"מ קצת שינוי הוי, ומהיות טוב".

והביא דברי הרב הנ"ל בפתח הדביר (סימן שו סק"ח), וכן הביא הרב בית המלך וכתב דאין הלימוד ביום חול מתקן שכר השבת לעשותו בהבלעה ממש, אא"כ ילמד הת"ח ביום חול יתר על השבת, דבכהאי גוונא דייקא שפיר הבלעה ממש, ועי"ש.

מ"מ אין לאסור הדבר אף לכתחילה, ובפרט בעבור הטעמים הרבים שהביאו רבותינו לעיל, וכן פסק רבינו עובדיה זצוק"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ה או"ח סי' כה אות ו-ז), עי"ש.

וכן פסק מו"ר מרן הראש"ל הגאון הרב יצחק יוסף שליט"א (ילקו"י שו סע"ד הל' יב) וכתב - "מה שיש נוהגים שמי שיש לו יאר צייט בשבת, שוכר מערב שבת עשרה אנשים כדי ללמוד לעילוי נשמת הנפטר, ומבטיח להם תשלום עבור זה, אין לאסור בזה משום שכר שבת", עי"ש.

סימן יג'

(שו"ע יורה דעה קיב ס"ט קיג ס"ז)

שאלה

נשאלתי האם מותר לספרדי שקיבל עליו הוראות מרן השו"ע בדבר בישולי עכו"ם, לקנות ולאכול מיני מאפה ותרגימא ממאפיה כשרה, בה מועסקים פועלים גויים המכניסים את הפת לתנור לאחר שהדליקו הישראל תחילה?

תשובה:

גם לספרדי שקיבל עליו הוראות מרן השו"ע מותר לאכול פת או מיני מאפה שנאפו ע"י גוי בתנור שהודלק ע"י הישראל.

איתא בע"ז (לח:) – "אמר רבינא, הלכתא: הא ריפתא דשגר (הסיק התנור) עובד כוכבים ואפה ישראל, אי נמי שגר ישראל ואפה עובד כוכבים, אי נמי שגר עובד כוכבים ואפה עובד כוכבים ואתא ישראל וחתה בה חתויי – שפיר דמי", וכן פסק הרמב"ם (מאכלות אסורות פי"ז, הי"ג) ומרן בשו"ע (יו"ד קיב ס"ט), וטעמם בידם שכל עוד שהיה הישראל שותף בעשיית הפת בין כשהדליק התנור ובין כשהניח הפת בתוכו – מותר, וכן כתב (שם) – "ואפילו לא זרק אלא עץ אחד לתוך התנור, התיר כל הפת שבו, שאין הדבר אלא להיות היכר שהפת שלהן אסורה", עכ"ל. וכולי האי בפת שלנו דייקא כדאמר ר' יוחנן אבל בפת שלהן אינה ניתרת במלאכות הללו ודאי.

והנה כתב מרן בשו"ע (יו"ד קיג ס"ז) – "אין שגירת (פי' הבערה) התנור מועלת אלא בפת, אבל בשאר המתבשלים אין שגירת התנור ולא הדלקת האש מעלה ומוריד, אלא ההנחה דווקא", עכ"ל. ונראה כי אף דבדבר שאר תבשילין חולקים מרן והרמ"א אם מהני הדלקת האש ע"י הישראל או לא, בעניין הפת דעתם שווה דמהני הדלקת התנור ע"י הישראל להוציאה מדין פת עכו"ם.

והביא הט"ז (שם) דברי הר"ן (ע"ז טו:) דאין הדבר מותר אלא בפת ששגירת התנור בפת הינה מלאכה מיוחדת אבל בשאר תבשילין לא, והיינו כי בפת קודם שיאפה הלחם יש להוציא כל הגחלים והפסולת מן התנור משא"כ בשאר תבשילין ובזה ניכר מעשה ישראל, וכן הובא בשו"ת הריב"ש (תקיד) ע"כ.

ושאלה דומה נשאל הגאון בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' סב) והביא ראיות ברורות להתיר, וכן סתם מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל בשו"ת יחוה דעת (ח"ה, סי' נד) דגם הספרדים ובני עדות המזרח יש להם על מה שיסמוכו להתארח ולאכול בבתי מלון ובמסעדות הכשרים על ידי השגחת הרבנות המקומית, וזאת אע"פ שהטבח המבשל הינו גוי. כיון שהישראל המשגיח על הכשרות מדליק האש של תנורי הבישול והאפייה בעצמו, הדבר מותר, והמחמיר על עצמו תבוא עליו ברכה, עכתו"ד.

ומכל מקום לאור הנ"ל בשאר תבשילין המחמיר על עצמו תע"ב, ובעניין הפת ומאפים אין צורך להחמיר כלל, שכל שהדליק הישראל את התנור ושאר האפייה נעשתה ע"י הגוי, מותר לאוכלה כך אף לכתחילה.

סימן יד'

(שו"ע יורה דעה קטו)

שאלה

נשאלתי מפי אישה יראת שמים שקיבלה במתנה מארז שוקולדים המכילים אבקת חלב נוכרי, האם מותר לאוכלם? ובכל אופן האם מותר לאכול כלל מוצרים העשויים או מכילים חלב נוכרי?

תשובה:

אכילת מוצרים העשויים מחלב נוכרי אסורה, בשונה ממוצרים המכילים אבקת חלב נוכרי המותרים באכילה מעיקר הדין, והמחמיר שלא לאוכלם תע"ב.

תנינן בגמרא דע"ז (לה:) - "אלו דברים של עכו"ם אסורין ואין איסורן איסור הנאה? חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו וגו' חלב למאי ניחוש לה? אי משום איחלופי, טהור - חיור, טמא - ירוק! ואי משום איערובי, ניקום, דאמר מר: חלב טהור עומד, חלב טמא אינו עומד!", ע"כ.

הנה קיימא לן דחלב היוצא מבהמה טמאה דינו טמא, וכדאיתא בפ"ק דבכורות (ה:) ע"פ הכלל דהיוצא מן הטמא - טמא, אלא שבכדי להבדיל בין הטהור לטמא, מצינו בדברי רבותינו לעיל ששונים הם זה מזה בשני עניינים:

ראשית - בצבעם, דחלב הבהמה הטהורה צבעו לבן שלא כצבע חלב הבהמה הטמאה אשר צבעו בגוון ירקרק.
שנית - בטבעם להתגבן לאחר זמן דהיינו להעשות מוצק, שחלב טהור מתגבן לאחר זמן, מה שאין כן בחלב הבהמה הטמאה דאינו מתגבן, ואין הכוונה דאינו מתגבן לעולם וכן כתב הריטב"א (ע"ז לה:) דמה שאמרו חלב טמא אינו עומד, אין הכוונה שאינו עומד כלל, דהא חזינן דקאי, אלא שרובו אינו עומד ורובו נעשה נסיובי, עכ"ל.

אלא שמכאן עולה השאלה מה דין חלב בהמה טהורה שלא נחלב ע"י ישראל או בנוכחותו, האם קיים חשש לשתותו כשנחלב ע"י גוי, וכן מה דינו כאשר נשתנתה צורתו כדוגמת מנוזל לאבקה המוכרת לנו כיום כאבקת חלב נוכרי.

ובכן, חלב שחלבו גוי ואין הישראל רואהו אסור ודאי מדינא דש"ס והפוסקים משום חשש תערובת חלב בהמה טמאה וכדאיתא בע"ז (לה:) וכן פסק הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ג הי"ג) - "כל חלב הנמצא ביד עכו"ם אסור שמא ערב בו חלב בהמה טמאה, וגבינת העכו"ם מותרת שאין חלב בהמה טמאה מתגבן, אבל בימי חכמי משנה גזרו על גבינת העכו"ם ואסרום מפני שמעמידין אותה בעור קיבה של שחיטתן שהיא נבלה, ואם תאמר והלא עור הקיבה דבר קטן הוא עד מאד בחלב שעמד בו ולמה לא יבטל במיעוטו, מפני שהוא המעמיד הגבינה, והואיל ודבר האסור הוא שהעמיד הרי הכל אסור כמו שיתבאר", עכ"ל. וכן פסק מרן בשו"ע (יו"ד קטו ס"א), ע"ש.

וכתב בשו"ת הרדב"ז (סי' עה) בעניין גדר האיסור דאע"פ שנאסר משום חשש חלב טמא, מכל מקום כאשר עומד הישראל בשעת החליבה - מותר, וה"ה בכל מקום דאין חשש תערובת חלב טמא דמותר.

ולעומתו כתב המהר"י ברונא (סי' עח) בשם רבינו יונה לאסור, משום שחלב עכו"ם נאסר במניין כגזירה, ואע"פ דבטיל טעמא - גזירה לא בטלה. ומ"מ סבירא ליה כשישראל רואהו יש להתיר, דמעיקרא לא נכלל זה בכלל הגזירה

ומותר. וכן כתב בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' קז) והביא דעת ראשונים רבים דס"ל הכי. וכן הורה לאסור בשערי דורא (ח"ב סי' פב) בשם רש"י, הואיל דס"ל דחלב זה בכלל הגזירה ואסור, ורק במקום דאין בעיר בהמה טמאה מצויה כלל, יש שכתבו להתיר. וכן כתב בחזו"א (יו"ד סי' מא סק"ד) דאם אין בכל העיר חלב בהמה טמאה, הרי חשיב כאילו הישראל יושב בצד עדרו של הגוי בשעת חליבה ומותר הואיל ומירתת להביא חלב טמא ממקום אחר ושיתפסוהו בשעת מעשה. וסתר הדברים הנ"ל בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' לח) שהביא בשם הגר"מ סולובייצ'יק שליט"א ששאל לחזו"א בדבר הנאמר עליו שהתיר חלב עכו"ם והשיב בזה הלשון: "מה עוד יאמרו עלי, בקרוב יאמרו עלי שאני מתיר ח"ו גם אשת איש" ולדינא נחלקו רבים בביאור שיטתו בעניין זה וע"כ ע"ע במש"כ החלקת יעקב הנ"ל ובמש"כ הרה"ג ר"ק כהנא זצ"ל בספרו האיש וחזונו (עמ' קלב בהערה) וכן בשו"ת דברי ישראל (ח"ב עמ' פד), ע"ש.

וכן הורה להתיר בשו"ת אגרות משה (יו"ד סי' מז) וסמך על כך דגם לשיטת האוסרים, כל שיש פיקוח ממשלתי על החלב הנמכר שלא יערבו בו חלב בהמה טמאה ועוד שעונשים כבדים צפויים לעובר על כך - מותר, ובלבד שמדובר בחלב שמקורו בבתי חרושת גדולים ולא מרפתן פרטי, ואעפ"כ חתם דבריו דמ"מ לבעל נפש ראוי להחמיר. וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ז סי' כה) כי אחר שבדק, מצא כי במחלבות בשוויצריה קיים איסור חמור מטעם הממשל לצרף תוספת כלשהי לאבקת החלב, ואין לערב חלב פרות עם חלב בהמה אחרת. נוסף על כך, נערכות בדיקות קפדניות מטעמם בהרכב החלב, וכל סטייה מהתקן, דהיינו מהיות החלב - חלב פרות טהור, יוביל להטלת עונשים חמורים מצד הממשל, והביא עוד ראיות ברורות להוכיח על חומרת הפיקוח הממשלתי על תעשיית החלב, מה שמפיג את טעם האיסור מצד תערובת.

על אף הנ"ל, לא מצינו שהקלו רבנן בארעא דישראל בחלב עכו"ם ממש, וכמ"ש בשו"ת חלקת יעקב, וכן בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' קלא וח"ב סי' כא) ואמנם בארה"ב, רבים הם הסומכים על דברי האג"מ להשתמש בחלב עכו"ם המשווק ע"י חברות גדולות ויש חולקים כמובן, ומ"מ מקום אף המתיר בדבר מציין בדבריו דראוי לכל בעל נפש להחמיר על עצמו, ע"כ.

ובעניין אבקת חלב הנעשית מחלב עכו"ם, נחלקו הפוסקים האם יש לאקושי דינה לחלב עכו"ם או שמא אינה מכלל הגזרה הנ"ל וכל החשש הינו רק משום שאולי מעורב בו דבר טמא כדאמרינן לעיל.

כתב בשו"ת זקן אהרון (יו"ד תנינא סי' מ"ד) דיש להתיר בהסתמך על שו"ת חת"ס (יו"ד סי' ק"ז) שכתב ללמד זכות על הקונים פת פלטר הנילוש בחלב עכו"ם, בסומכם על דעת הכ"מ בדעת הרמב"ם דלא גזרו אלא על החלב גופא ולא על חמאה שהוא דבר שנשתנה, והיינו דאין לדמות מילתא למילתא והכא נמי בנידון דידן, וטעם דבריו דאבקת חלב אף אחר שעירב בה מים אינה חוזרת לקדמותה להתקלקל ולהחמיץ והוי דבר שנשתנה. עוד כתב דחשש חלב טמא לא שייכא בבתי חרושת דימינו, ובפרט שאין דבר טמא מצוי בנינו ובצירוף הנאמר לעיל בעניין דנשתנתה צורתו לאבקה, פסק להתיר.

והגאון החזו"א (יו"ד מא ס"ד) כתב דאין לאקושי מאופן עיבוד החלב לגבינה הנעשה ע"י הפרשת מים מן הגוש, וחמאה הנעשית ע"י תנועה ונדנוד של החלב או ע"י חימום החלב ואיסוף השומן הנקפה, דכל הני סימני לא אשתכחו בחלב טמא כדאמרינן לעיל, אבל באופן עיבוד אבקת החלב הנעשה ע"י אויר חם ויבש המעביר לחות החלב ומשאיר היבש שבו, יש לחשוש לתערובת חלב טמא, כיון שבאופן זה ניתן ליבש כל דבר לח ואף חלב טמא כטהור, וע"כ איכא חששא ואסור. מ"מ

כתב הרב ללמד זכות כי בזמננו דקאי פיקוח ממשלתי, יש מקום לומר דדמיא הא לדין שפחות החולבות דמרתתות והישראל היושב בצד העדר יכול לראות כשיעמוד דמותר כדאיתא בע"ז (לט:). מ"מ ג"כ נחלקו הפוסקים בביאור דעתו, בשו"ת קנין תורה בהלכה (ח"א סי' לח) כתב בדעת החזו"א דלא כתב להתיר אלא בימי המצור וע"כ הורה להקל בדבר משא"כ בזמן אחר. וכן הורה לפרש הגאון רבי ישראל קנייבסקי זצ"ל. וכן כתב בשו"ת זקן אהרון הנ"ל שהורה להתיר כדשמע מפי החזו"א, ולא היקל בדבר אלא לילדים קטנים או יולדת בתוך שלושים יום ללידתה שדינם כחולים, ואילו בשאר האדם אין היתר.

ובשו"ת הר צבי (יו"ד סי' קג-קד) נשאל בדבר אבקת חלב תוצרת ארה"ב והביא מספר נימוקים להתירה באכילה: ראשית כתב, משום שתהליך היבוש של חלב בהמה טמאה ע"י אוויר חם כדאיתא לעיל בדברי החזו"א, מצריך הוצאה כספית מרובה בתמורה להפקת כמות מועטה של אבקה, ונהיר דאין הדבר רווחי ליצרן כלל. שנית, משום חומרת הפיקוח הממשלתי על תעשיית החלב, מה שמפיג את טעם האיסור מצד תערובת, והביא בדבריו תשובת הציץ אליעזר הנ"ל. ואפילו הכי כתב, דאי תימא דאיכא חששא כי בהיתר אכילת אבקת חלב נוכרי יבוא לידי איסור גמור בעתיד בעשות האבקה מחלב טמא ממש, הרי מדובר במילתא דלא שכיחה ולא גזרינן במילתא דלא הוי בכלל הגזירה אטו דבר דהוה בכלל הגזירה, ואין לנו לגזור מעצמנו גזירות חדשות וכדאמרינן בתוספ' ע"ז (דף לה) דבשביל מילתא דלא שכיחא אין לגזור.

ובספר תשובות והנהגות (כ"ב סי' שעג) סתר הדברים הנ"ל בעניין הסברא להתיר חלב עכו"ם משום פיקוח ממשלתי והעונשים המוטלים על המערב חלב שלא לפי התקן, דאין בו ממש בזמננו. דבלאו הכי על אף דבטל טעמא ולית חששא מצד עירוב חלב טמא, מכל מקום גזירה בעינה עומדת. והנה אחר שחקר ובדק בעניין העונש הצפוי מן הממשל לעבריין העובר על עירוב החלב שלא ע"פ התקן, הביא דאף אם ימצא שעירב חלב בחלב טמא יצטרך לשלם קנס זעום שוודאי שלא ימנע מלערב החלב בעבורו, וע"כ י"ל דאינו חושש לערב בתוכו חלב טמא, ודברי הפוסקים שמצדדים להתיר היינו דווקא באופן כזה שיקבל עונש חמור כדוגמת מאסר, או קנס גבוה שיפגע בפרנסתו באופן חמור, אבל במקומות שהקנס מועט ודאי דלא מהני פיקוח ממשלתי להתיר. וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ד), ע"ש.

עוד הביא בספר תשובות והנהגות חלק א' (סי' תמא וסי' תפ) ראיות ברורות לסייג דברי החזו"א הנ"ל, וכתב דלא התיר אלא בחולה דווקא ומצא בזה טעם לפטור מצד הפיקוח ממשלתי, וי"א דגם לחולה לא התיר למעשה, וכל דבריו היו רק ב"יש מקום לומר", ועיין בארוכה בזה בשו"ת חלקת יעקב ח"ב סימן ל"ז ול"ח, ובשו"ת דברי ישראל חלק יו"ד סימן ט"ו יעו"ש.

וכתב באחרית דבריו, דבקושטא דמילתא באיסור חלב עכו"ם יש טעמים נסתרים, וכ"כ ב"ערוך השולחן" על חלב עכו"ם, דמקובלנו שכל גזירות חכמים לבד הטעמים הנגלים יש עוד טעמים כמוסים שלא גילו אותם. וציין ששמע מכ"ק האדמו"ר רבי ישראל אלתר זצ"ל שבחלב עכו"ם ראוי להחמיר מאד שיש בזה עוד כמה טעמים, והוסיף עוד שהזהירות בזה מביא לידי יראת ה', ועל דברי האחרונים שבזה"ז אין לחשוש כ"כ לחלב טמא אמר - "זה לא כ"כ פשוט" ונתכוין שיש לזה עוד טעמים כהנ"ל. וכתב בשו"ת ויען יוסף (או"ח סי' קיג) כי צ"ע גדול בדין אבקת החלב אם אין בה משום חלב עכו"ם ממש, ע"ש.

ובמסקנה לדינא בנ"ד, כתב מו"ר מרן הראש"ל הגאון הרב יצחק יוסף שליט"א (ילקו"י או"ה ח"ב עמ' צח), כי בזמן הזה דלית חששא לתערובת, אין לאסור אלא את הנאסר בשעת

הגזרה כדאיתא לעיל, דהיינו חלב עכו"ם גרידא, ולכן מעיקר הדין לית איסורא משום חלב עכו"ם באכילת שוקולדים ומיני מתיקה בעלי הכשר מהרבנות המקומית הנעשים מאבקת חלב עכו"ם. והביא דעת החזו"א, זקן אהרון, לבושי מרדכי, שו"ת הר צבי, ישכיל עבדי, דבר יהושע, ישיב משה והציץ אליעזר הנ"ל להתיר, ואעפ"כ סייג דבריו וחתם דראוי ונכון להחמיר באכילתם, ולקטנים ניתן להקל טפי כדאמרינן לעיל, עכתו"ד.

סימן טו'

(שו"ע יורה דעה קטז)

שאלה

נשאלתי מפי אישה יראת שמים האם אוכלים נאסרים באכילה רק כאשר שהו מתחת למיטה או שמא אסורים באכילה גם כאשר היו מונחים בסמוך לה או מעליה?

תשובה:

אוכלים שהיו בסמוך למיטה או מעליה מותרים באכילה לכתחילה. ובעניין אוכלים שהיו מתחת למיטה יש המתירים לאוכלם ויש מחמירים, ויש שרצו לחלק בין מיטה הראויה לשינה ובין מושב דאינו ראוי לשינה וכן בין תבשיל לדבר הנאכל חי כמו שהוא. ומכל מקום בזמן הזה כשקרקע הבתים מרוצפת יש להקל בדבר והוא הדין בקרקע שאינה מרוצפת בצירוף של הפסד מרובה, ועל כל פנים המחמיר תבוא עליו ברכה.

איתא בגמרא בפסחים (קיב.) - "תנא: אוכלין ומשקין תחת המטה, אפילו מחופין בכלי ברזל - רוח רעה שורה עליהן", ובירושלמי (תרומות פ"ח ה"ג) - "אמר רבי אמי צריכין למיחוש למה דברייתא חששין - אסור דלא למיתן בר נש פריטין גו פומא, ותבשילא תותי ערסא וגו'", והובאו הדברים להלכה ברי"ף (ע"ז י:) וברא"ש (ע"ז פ"ב יג) וכן כתב הטור (יו"ד סימן קטז) דצריך להיזהר שלא ליתן תבשיל תחת המיטה.

והרמב"ם (הל' רוצח ושמירת הנפש פי"ב ה"ה) כתב - "ולא יתן התבשיל תחת המטה אף על פי שהוא עוסק בסעודה, שמא יפול בו דבר המזיק והוא אינו רואהו", עכ"ל. והשיגו עליו הראב"ד (שם ה"ה) והר"ן בפירושו על הרי"ף (י: ד"ה פיתא תותי שיחיא) דהוא משום רוח רעה ולא מהאי טעמא, וכן כתב בב"י (יו"ד סי' קטז) - "ואף על פי שהרמב"ם לא פירש תבשילא תותי ערסא מפני רוח רעה, מכל מקום צריך לחוש בדבר וכדברי הר"ן, דתניא בגמרא דידן פרק ערבי פסחים (קיב.) - ומשקין תחת המטה אפילו מחופין בכלי ברזל רוח רעה שורה עליהם", ע"כ.

ובטעמא דמילתא מדוע השמיט הרמב"ם בדבריו טעם הנזכר בדברי הגמרא דמשום רוח הוא דאסור, דן מרן מופת הדור רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל בשו"ת יביע אומר (ח"א יו"ד סי' ט אות א') ותירץ דסבירא ליה להרמב"ם דאין רוח רעה מצויה בימינו ועל כן השמיט האי טעמא, והביא דברי הלח"מ (פ"ג מהל' שביתת עשור ה"ב) דמוכחא מילתא מדלא הזכיר הרמב"ם בפ"ד מהל' תפילה בעניין נטילת ידיים בשחרית ג' פעמים כדאיתא בשבת (קט.) ובטור (או"ח סי' ד) דצריך נטילת ידיים ג' פעמים להעביר הרוח רעה, אלמא דלא חייש לרוח רעה. וכן

כתב בשו"ת גליא מסכת (חאה"ע סי' יא, דמ"ט ע"א) ובשיורי ברכה (סימן קטז סק"ט) למרן החיד"א. וכן מצינו בדעת התוספות (חולין קז: ד"ה התם וביומא עז: ד"ה משום) דאין רוח רעה מצויה בזמננו, וכתב כן הרש"ל בים של שלמה (פ' כל הבשר סימן יב וסימן לא), דהאי טעמא דתלמודא משום רוח רעה, לא שכיחא האידנא, וע"ש.

ובדרישה (יו"ד קטז ז) ביקש לישב האי פלוגתא דהרמב"ם והר"ן וכתב דלא סתרי הדדי כלל וז"ל - "ולעניות דעתי נראה דלא פליגי הרמב"ם והר"ן, דהר"ן מיירי במטה שישנים עליו שהתבשיל שנותנין תחתיו אפילו הוא מכוסה רוח רעה שורה עליו, והרמב"ם מיירי במטה שיושבין עליו בשעת אכילה, דהתם אין שורה רוח רעה אלא האיסור שמא יפול בו דבר המזיק. ורבינו והר"ן דאין מדרכן לכתוב אלא דברים הנהוגים בזמנינו, ובזמנינו אין יושבין ואוכלין על המיטות, משום הכי סתמו וכתבו לאיסור", עכ"ל. ואף על גב דהקשה בספר תוספת שבת (סימן רסב) על דברי הדרישה, תירץ הדברים הגאון החיד"א בספרו מחזיק ברכה (או"ח רסב, א), ע"ש.

וכן ביקש לעשות בחכמת אדם (בבינת אדם כלל סח אות סג) ותירץ על דרך אחרת דאפשר לישב דעת הרי"ף, הרא"ש, הרמב"ם והראב"ד דלא גרסינן כלל דברי הברייתא בפסחים הנ"ל, ובירושלמי לא נאסר אלא תבשיל, וכיוון שכן - תבשיל דייקא הוא דאסור ולא שאר דברים. וכן כתב בכף החיים (יו"ד סי' קטז אות מ) דאף מלשון הגמרא בפסחים לעיל ומלשון מרן ז"ל בשו"ע משמע דדווקא בתבשיל ומשקה הוא דאסור אבל באוכל חי מותר. וכן כתב בערוך השולחן (יו"ד קטז אות יא) - "ומשמע דאוכל חי מותר" וכן כתב בספר מילי דחסידותא (אות תנח) דבמאכל מחוסר בישול או כבישה יש להקל טפי.

מכל מקום מצינו בפתחי תשובה (יו"ד סי' קטז סק"ה) דהביא דברי הבינת אדם (כלל ס"ח סימן ס"ג) בשם הגר"א ז"ל, וכן כתב בשו"ת בנין עולם (סימן לג אות טז) דאין חילוק לשיטתו בין תבשיל לדבר חי כמו צנון או סוכר, ואם נתנם תחת המיטה יש לו לחתכם לחתיכות קטנות ולזרקם בנהר או במקום שלא ימצאם אדם, עכתו"ד. וכן כתב בשו"ת אור יצחק (סי' יד), ועל כל פנים כתב בערוך השולחן הנ"ל דיש המקפידים גם באוכל חי ומכל מקום היום אין נזהרים בזה ושומר פתאים ה', ע"כ.

והעולה מהנ"ל דדווקא אוכלים שהונחו תחת המיטה אסורים, ומשמע דלית איסורא כלל באוכלים שהונחו בסמוך למיטה או מעל לראש המיטה. ונשאל בדבר בשו"ת שלמת חיים (יו"ד סי' כג) מה דין מאכלים שהונחו על המיטה או בין הכר לכסת, וכתב מן הסברא דבכל הני מילי ליכא קפידא ואין רשות לרוח רעה כי אם מתחת למיטה דייקא, מפני שהוא מקום להצניע ואין דרך לעשות כן במקומות אחרים.

עוד בטעמא דאיסורא באוכלים שהיו מתחת למיטה בדייקא, כתב הגאון תורת חיים (ב"ב נח.) שטעם הרוח הרעה השורה על אוכלים המצויים מתחת למיטה, לפי שהשינה אחד משישים במיתה (ברכות נז:) וכשיוצא חלק הנשמה בשעת השינה ורוחא מסאבא שריא עליה דאיניש (זוה"ק ח"א י: קסט:), נמצא כי גופו של האדם מאהיל על האוכלים, וכאילו הוו באהל המת ושריא עלייהו ההוא רוחא מסאבא, וע"ש עוד בדבריו.

ומהאי טעמא יש שפירשו שדווקא במיטה שישנים עליה יש לאסור האוכלים, ובמיטה דאין ישנים עליה כלל אין לאסור בלאו הכי. וכן כתב בשו"ת לב חיים (ח"א סימן סו, דפ"ה ע"א ד"ה והיה), והגאון ר' עקיבא איגר (גליון הש"ס פסחים קיב.) ובספר נהר מצרים (פא: אות חי) ובשלחן גבוה (יו"ד סי' קטז ס"ק טז) ובשו"ת פרי השדה (ח"א סי' ד) ע"כ.

ומכל מקום כשכבר הונחו מאכלים מתחת למיטה, כתב בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סימן קה)

דכל הקפידא בזה הוא רק לכתחילה, ובדיעבד אין לאסור. ועיין עוד בשו"ת יביע אומר (יו"ד ח"א סימן ט אות כה) שהביא דברי השבות יעקב הנ"ל ופוסקים רבים הסוברים כשיטתו, דבדיעבד אין לאסור מאכל שהונח תחת המיטה, ועל כל פנים הסיק שם דיש להחמיר גם בדיעבד ורק במקום הפסד מרובה יש להקל, ע"ש.

ואמנם, בספרו הליכות עולם (ח"ז עמ' רט), כתב דאף בלא הפסד מרובה יש להקל ונראה דחזר בו הרב מהנאמר ביביע האומר הנ"ל, וטעמא דהדר ביה מבואר באורך בילקוט יוסף (או"ח סי' ד סל"ו בהערה) ע"ש.

ותירץ בפרי השדה הנ"ל דאף לגר"א שהחמיר אפילו בדיעבד, היינו דווקא במיטה של איש קדוש ביותר כמותו, שאז כידוע הקליפה והחיצונים מתגרים בו במאוד, אבל השבות יעקב מירי ברובא דעלמא, אנשים פשוטים שאינם קדושים כל כך ואין מקום לקליפה להיאחז בהם, ע"ש.

והנה מצינו, כי רבים מהפוסקים מתירים בדיעבד אוכלים ומשקים ששהו תחת המיטה, ואע"ג דמצינו גם כן לגדולים ועצומים שהחמירו והורו לאסור, מכל מקום כיוון דכל האי תקנתא תקון רבנן ולית איסורא דאורייתא, יש להקל בדבר ובפרט שדעת רוב הפוסקים האחרונים להתיר, ובמקום הפסד מועט יש לחוש לסברת האוסרים. וכל זה באוכלים ששהו מתחת למיטה על גבי קרקע שאינה מרוצפת, ובקרקע מרוצפת גם לדעת המחמירים אין לחוש ואפילו ובדיעבד, וכן כתב במזמור לדוד (קיא:) למוה"ר דוד פארדו, ובספר יפה ללב (ח"ג קטז סק"ו), ובשו"ת מילי דאבות (ח"ה יו"ד סי' ה' רעב:), וכ"כ בכף החיים (יו"ד סי' קטז ס"ק מב וס"ק מד), ובשדי חמד (מע' ל כלל קמא דף סז ע"ב), ע"ש. ובמקום דשכיחא הפסד מרובה אף בקרקע שאינה מרוצפת יש להקל בדיעבד, וכ"כ בכף החיים הנ"ל, ע"ש.

ועיין עוד בשו"ת מבשרת ציון (ח"ג יו"ד סי' י) למוה"ר הגאון בן ציון מוצפי שליט"א שכתב דלכתחילה ודאי דיש להיזהר מאוד שלא להניח אוכלים ומשקים תחת המיטה בכל אופן, ובדיעבד דווקא כשהיו מונחים תחת מיטת קטן פחות מגיל מצוות יש להקל.

ועיין בדברי מו"ר מרן הראש"ל הגאון הרב יצחק יוסף שליט"א בספרו ילקוט יוסף (או"ח סי' ד סל"ו) כי אוכלים ומשקים שהונחו תחת המטה שישנו עליה, רבו בזה הפוסקים המתירים על האוסרים, ועל כן יש להקל בקרקע מרוצפת ובדיעבד אפילו במקום של הפסד מועט. והוא הדין בקרקע שאינה מרוצפת במקום של הפסד מרובה דיש להקל ולהתיר בדיעבד, והישן בבגדיו והיו בכיסי הבגדים שלו דברי מאכל, אין לאוסרם בדיעבד. ומותר להניח לכתחלה אוכלים ומשקים בתא המטען של המטוס, [או בתא המטען של אוטובוסים], אף שישנים במושבי המטוס מעל המטען. ע"כ.

סימן טז'

(שו"ע חושן משפט סימן תכ')

שאלה

נשאלתי מאת אשה יראת שמיים בדבר מטפלת בית המסייעת לאימה הקשישה שאינה מבצעת את מלאכתה נאמנה, האם יש היתר לדווח על כך למעסיקיה כלל או שמא קיים איסור לשון הרע בדבר? וכן כיצד יש לומר את הדברים בצורה מסוימת בכדי לא להיכנס לגדר איסור לשון הרע?

תשובה:

אין איסור לשון הרע בדבר מסירת פרטים למעסיק אודות עובד המועסק תחתיו שאינו מבצע את מלאכתו נאמנה.

תנינן בגמרא (ברכות טז.) - "תנו רבנן: הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית - קורין קריאת שמע ומברכין לפניה ולאחריה, ואוכלין פתן ומברכין לפניה ולאחריה, ומתפללין תפלה של שמונה עשרה אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאין כפיהם. והתניא: מעין שמונה עשרה! וגו' ולא קשיא: כאן - בעושין בשכרן, כאן - בעושין בסעודתן. והתניא: הפועלים שהיו עושים מלאכה אצל בעל - הבית קורין קריאת שמע ומתפללין, ואוכלין פתן ואין מברכים לפניה, אבל מברכין לאחריה שתים, כיצד - ברכה ראשונה כתקונה, שניה - פותח בברכת הארץ וכוללין בונה ירושלים בברכת הארץ; במה דברים אמורים - בעושין בשכרן, אבל עושין בסעודתן או שהיה בעל הבית מיסב עמהן - מברכין כתיקונה", ע"כ.

וכן הובאו הדברים להלכה בתוספתא (ברכות פ"ב ז-ט) וכן פסק הרמב"ם (הל' ק"ש פ"ב, ה"ד) - "מי שהיה עוסק במלאכה מפסיק עד שיקרא פרשה ראשונה כולה, וכן האומנין בטלין ממלאכתן בפרשה ראשונה כדי שלא תהא קריאתן עראי והשאר קורא הוא כדרכו ועוסק במלאכתו, אפילו היה עומד בראש האילן או בראש הכותל קורא במקומו ומברך לפניה ולאחריה", וכן פסק מרן בשו"ע (או"ח סג ס"ח), עוד כתב הרמב"ם בעניין הסעודה וברהמ"ז (הל' ברכות פ"ב, ה"ב) - "הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית ואכלו פתן אין מברכין לפניה, ומברכין לאחר סעודתן שתי ברכות בלבד כדי שלא יבטלו מלאכת בעל הבית".

והדעת נותנת, כי מעיקרא היה צורך להתיר להם להתפלל בשעת המלאכה ולברך הברכות כסדרן. אלא, שמכאן דייקא למדנו עד כמה הזהירונו חז"ל בעניין נקיות הממון ועשיית המלאכה באמונה, עד כי גם לצורך ק"ש, ברהמ"ז ותפילה שהן מצוות מדאורייתא לא התירו להתבטל ממלאכתם יתר על המידה משום ביטול מלאכתו של בעה"ב.

ואם כך חייבו רבותינו לנהוג בצרכי שמים משום ביטול מלאכתו של בעה"ב, ק"ו בעוסק בדברים בטלים ואינו עושה מלאכתו נאמנה כלל, וכן במפר תנאי העסקתו כמו בנ"ד.

ויוצא א"כ כי מעצם היותו גזלן כלפי המעסיק כבר חלה חובת הדיווח ובפרט כאשר המדווח נפגע ממעשה זה באופן אישי כמו בנ"ד.

ואי תימא דאעפ"כ קיים בדבר איסור לשה"ר, מצאתי להביא דברי החפץ חיים המורה שבעה תנאים להיתר אמירת לשון הרע במקרים מסוימים בלבד.

א. שראה הדבר בעצמו ולא שמע מאחרים (הל' רכילות, כלל ט, במ"ח י, ט) - ובנ"ד הבת ראתה העובדת מתרשלת בתפקידה בעצמה.

ב. שיתבונן אם באמת המעשה שראה הוא רע, או ההתנהגות רעה (י, ב), שמא לא דן המעשה לכף זכות וע"כ חובת המדווח לחקור העניין על כל פרטיו תחילה קודם שידבר (במ"ח י, ח) - וכאן ודאי שמדובר במעשה חמור, שכן נשכרה להיות לעזר לקשישה, ולא זו בלבד שאינה מסייעת, מתבטלת ממלאכה וגוזלת לבעה"ב כנ"ל, אלא אף מונעת ממסייעת אחרת ראויה שתבוא במקומה.

ג. שהוכיח קודם החבר שיתקן התנהגותו קודם שיספר, אולי הדבר יועיל. וכמובן שלא ניתן לטעון על חברו טרם הוכיחו תחילה ונתבקש לתקן התנהגותו (במ"ח י, ב) - ובעניינו כמובן שראוי שטרם שתפנה השואלת למעסיק בתלונה אודות העובדת, יש לה לדבר אליה תחילה ולהוכיחה על מעשיה.

ד. שלא להגזים בסיפור הדברים ולהוסיף פרטים שאינם מהעניין כלל (במ"ח י, ב) וכמובן שלא להשמיט פרטים הכרחיים או לספר רק חלק מהאמת, ובמקום שניתן ללמד זכות על הנידון יש לעשות כן, כמו כן לפרט ולהסביר את שקרה לפני ואחרי שאל"כ נמצא כי מגדיל עוונו של האדם (במ"ח י סוף ס"ט) - וגם בנ"ד יש לספר את הדברים כמות שהם, לא להוסיף ולא לגרוע, שכן המעשה כשלעצמו הוא אסור ויש לגנותו, ובאמת שאין רצונה של הבת להזיק לעובדת כי אם להחליפה באחרת העושה מלאכתה נאמנה.

ה. שיכווין לתועלת בסיפור הדברים, כלומר שאינו חפץ בביזוי חברו ואינו מספר הדברים מתוך שנאתו אליו, ושאין הדבר נעשה מתוך נקימה. ומשום "לא תעמוד על דם רעך" חייב לספר הדברים בפרט אם קיים היזק למאן דהו ובתנאי שיהא הדבר לכוונת תועלת ולא מתוך שנאה - ובנ"ד יש לשים לב טפי לנקודה זו, שאין התלונה למעסיק באה מתוך נקימה ח"ו כי אם מתוך רצון טהור להשיג תועלת האם בהחלפת המסייעת, באחרת הנאמנה במלאכתה.

ו. אם יכול שירוויח התועלת הרצויה מבלי שיצטרך לספר הדבר ולגנותו יעשה כן ואסור לספר - גם כאן בעניינו, אם יכולה הבת לפנות למעסיק בבקשה להחליף העובדת מבלי למסור דברי גנותה של העובדת הנוכחית, תעשה כן.

ז. שלא יגרום לחברו נזק גדול בדבריו מאשר היו פוסקים לו בבית דין - יש לבדוק שבמסירת הדברים לא יגרם לעובדת נזק גדול מדי, וע"כ יש להשתדל למעט בדברים מול המעסיק.

עוד מצאתי בספר תשובות והנהגות (ח"א סי' תקנח) שהביא דברי החפץ החיים המובאים לעיל, כי לעיתים ישנם מקרים בהם לא חל איסור לשון הרע כלל בסיפור הדברים כי אם מצווה, כדוגמת שמטעה חברו במקח וממכר, או שלוה מעות ואינו משלם, או בעניין שידוכים שמציעים שידוך לא טוב ויזיק והוא נמנע לדבר, בזה נמצא דעובר על איסור "לא תעמוד על דם רעך", וכ"ש במקרה בו יכול להציל אדם מנזק ושותק ותולה עצמו בצדקות באיסור לשון הרע. עוד הזהיר, להישמר שלא לספר כי אם את הנצרך להציל חבירו מנזק, וכתב כי היום רבים הנכשלים בדבר, שבטוחים בעצמם שבהמנעם מלדבר הם מקפידים על איסור לשון הרע, אבל באמת עוברים באיסור חמור ד"לא תעמוד על דם רעך", וכן על מצות "ואהבת לרעך כמוך", שאם היו עושים להם כן ודאי היו מצטערים ומתרעמים מאד, עכתו"ד.

מפתחות

סימן ח'

בענין חשיבות תפילה בציבור כמבואר בברכות (ח.), העלה כשמתפלל עם הציבור מחדר אחר יוצא ידי חובת תפילה בציבור, לפי שאין מחיצה מפסקת הקדושה כמבואר בפסחים (פה:), אבל אינו מצטרף להשלים להם מנין, אלא אם כן הציבור רואה אותו ממקומו כדעת הרדב"ז (ח"ב ס' תר"נ), והוא באותו מבנה וכדעת השו"ע (סימן נה סעיף יח).

סימן ט'

בענין מקלחת לפני תפילה העלה להתיר להתקלח אף עם סבון, אם על ידי כן יועיל לו לכוון יותר בתפילתו, לפי שהוא חפצי שמים כהכנה לתפילה, ולא מיקרי חפציו כמבואר בברכות (יד:), וכ"כ האחרונים, ואף כשהגיע זמן התפילה, ולא חיישינן במרחצאות שלנו שמא יתעלף וכ"פ באור לציון (ח"ב עמוד קמ"ד), אך אם אינו צריך לסבון יש לאסור, וכן דעת הגרש"ז אוריבך בהליכות שלמה (פ"ב ה"ח).

סימן י'

בענין מי שעשה ניתוח במיתרי הקול אם יוכל להשמיע לאוזניו הברכות והתפילות יעשה כן, ואין צורך שישמעו אחרים. ובשעת הדחק שאינו יכול לעשות כן, לכל הפחות יחתוך בשפתיו כדעת מרן השו"ע (בסימן ר"ו ס"ג). ובמקום אונם גמור שאינו יכול לחתוך בשפתיו על כל פנים יהרהר את הברכות והתפילות, וכשיוכל לכל הפחות לחתוך בשפתיו, יחתוך בשפתיו ברוך שם כבוד מלכותו, ויתקן מכאן ולהבא מה שיוכל כמו שכתב המ"ב (בסימן ס"ב סק"ז), כגון שיברך ברכה אחרונה אם לא עבר זמן עיכול, וכן יתפלל בדרך הנ"ל את התפילה שצריך להתפלל כעת ותשלומין לתפילה הסמוכה.

סימן י"א'

בענין מי שצריך לאכול או לשתות אחר תפילת שחרית של שבת לפני מוסף, לכתחילה ראוי שיעשה קידוש כדעת מרן השו"ע (בסימן רע"א ס"ד) וכדעת החיד"א בברכי יוסף (סימן רפ"ו סק"ז), ובמקום צורך יש להקל כדעת עטרת זקנים (ס' פ"ט) שם"ל שחובת קידוש חלה אחר מוסף, בצירוף דעת הראב"ד (פרק כ"ט מהל' שבת) שם"ל שמותר לאכול לפני קידוש היום שדוקא בקידוש הלילה הוא דאסור לאכול לפני הקידוש מדינא, ובצירוף שקידושא רבא הוא מדרבנן.

סימן י"ב'

בענין שכר עבור שיעור שמוסר בשבת העלה להתיר לקבל, לפי ששכר שבת אסור מדרבנן משום גזירת מקח וממכר כמבואר ברש"י (כתובות סד. ד"ה שכר שבת), וכתב המרדכי (כתובות ס' קפט) בשם ר' שמואל ששכר החזנים מותר לפי שהוא שכר מצוה והסביר הב"י (או"ח

ס' שו) שלא העמידו חכמים דבריהם במקום מצוה, וכן נהגו כמו שכתב הרמ"א (בסימן ש"ז ס"ו) וכן העידו האחרונים.

סימן יג'

בענין פת או מיני מאפה שנאפו ע"י גוי בתנור שהודלק ע"י הישראל העלה להתיר גם לספרדים לאכול כדעת מרן (יו"ד סימן קי"ב ס"ט) דדוקא בפת ניכר בזה מעשה ההדלקה של הישראל, מה שאין כן בתבשילין כמבואר בשו"ע (יו"ד קי"ג ס"ז) שנחלקו בזה מרן והרמ"א.

סימן יד'

בענין אכילת מוצרים העשויים מחלב נוכרי העלה לאסור, כמבואר בע"ז (להּ:) וכן פסק הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ג הי"ג) שמא ערב בו חלב בהמה טמאה, ואף שבשו"ת אגרות משה (יו"ד סי' מז) הקל מטעם שיש פיקוח ממשלתי על החלב הנמכר שלא יערבו בחלב טמאה, הפוסקים בארץ החמירו כמ"ש החלקת יעקב (ח"ג ס' לח) והמנחת יצחק (ח"א ס' קלא), אמנם מוצרים המכילים אבקת חלב נוכרי מותרים וכ"כ בילקוט יוסף (או"ח ח"ב עמ' צח).

סימן טו'

בענין אוכלים שהיו בסמוך למיטה או מעליה העלה להתירם באכילה כמו שכתב בשו"ת שלמת חיים (יו"ד סי' כג), ואם היו מתחת למיטה יש המתירים לאוכלם, כמו שכתב בשו"ת בשבות יעקב (ח"ב סימן קה) שכל ההקפדה היא רק לכתחילה ובפרט בזמננו שהקרקע מרוצפת, ויש המחמירים כמבואר בפסחים (קיב.) ובראשונים.

סימן טז'

בענין מסירת פרטים למעסיק אודות עובד המועסק תחתיו שאינו מבצע את מלאכתו נאמנה, העלה שאין בזה משום איסור לשון הרע כמבואר בספר חפץ חיים (הל' רכילות, כלל ט, במ"ח י, ט) ובפרטי הדין שם, כיון שהוא לתועלת ולא בכוונת גנאי, וכ"כ בספר תשובות והנהגות (ח"א סי' תקנח).

לה"ו בינ"ו עמ"י עש"ו

בשורה טובה
לאוהבי התורה ולומדיה

בסיעתא דשמיא יצא לאור עולם סדרת הספרים

"אַשִׁיחָה בְחֻקֶּיךָ"

על פרשיות השבוע באגדה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בחקיך באגדה ובהלכה

מהרב אורן נזרית שליט"א

הספרים מעוטרים בהסכמת גדולי הדור שליט"א
מלאים בהלכות בקניני תורה ובדרכים לעבודת ה' יתברך
משולבים בסיפורים על גדולי ישראל ודרך עבודתם

וכעת מבקשים לזכות את הציבור הקדוש
לסייע ולהיות שותף
להשלים את סדרת הספרים בהלכה לזיכוי הרבים
וזכות לימוד התורה וזיכוי הרבים תגן בעדכם
ניתן להקדיש פרשיות
לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב

לקבלת גיליונות אלו חינם
יש לשלוח בקשה למייל:
toraoren@gmail.com

א.י.ש. אשדוד 052-7627127

לפרטים ניתן ליצור קשר בטל: 0509013000 ,0506491414

שותפים להקים
מקום לה' משכנות ל'אביר יעקב'

אי"ה רוצים להתחיל בבניית בית כנסת
ובית מדרש יגדיל תורה
ומקוה טהרה לנשים ולגברים
ברחוב שמשון עמיצור בשכונת רמות בבאר שבע

רוצים לשתף 840 חברים שישתתפו בס"ך של תרומה בשם 'יעקב'
מו"ז רבי יעקב אביחצירא זיע"א
סה"כ 'יעקב' 182 ש"ח כפול 36 חודשים

דרך הקישור של נדרים פלוס מקבלים החזר מס לפי סעיף 46
וקבלה דיגיטלית למייל
בטלפון 03-7630585 שלוחה 9219

מי שיהיה שותף
יזכה בספר חדש
יגדיל תורה בהלכה
שבת כרך א'

ערוץ יגדיל

או בסריקה

לפרטים: 0548410379

לפרטי הפקדה לחשבון בנק מזרחי סניף 426 מ.ח 371407 ע"ש יגדיל תורה